

RİC'AT

(bk. REC'AT).

RİCS

(الرجس)

Pis olan şey anlamında
bir Kur'an terimi.

Sözlükte "pis olmak; çirkin bir fiil işlemek" anlamlarındaki *reces* (*recâset*) masdarından türemiş bir isim olan *rics* kelimesi "pis olan şey, pislik" demektir. Bu mânadan hareketle başta küfür olmak üzere kötü fiillere *rics* denildiği gibi bu fiillerin doğurduğu lânet, azap vb. için de aynı kelime kullanılır (*Lisânü'l-Arab*, "rics" md.). Râgıb el-İsfahânî doğası itibarıyla akıl açısından, din açısından ve bunların hepsi bakımından olmak üzere dört türlü ricsten söz edilebileceğini belirtir. Bunlar için sırasıyla şu örnekler verilebilir: Bizâtihi pis olan nesne, Allah'a ortak koşmak, içki, murdar hayvan eti (meyte) (*el-Müfredât*, "rics" md.; krş. *Kâmus Tercümesi*, II, 929).

Rics kelimesi Kur'an'da dokuz âyette geçmekte (M. F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "rics" md.) ve bağlamlarına göre bunların şu mânalara geldiği anlaşılmaktadır: Allah'ın yarattığı selim fıtrat çizgisi üzerinde yine O'nun lutfettiği aklı kullanmayıp küfür veya şirk bataklığına saplananlar, içi kararmış inatçı münafıklar, onur kırıcı itham ve iftira eylemi, domuz eti, içki, kumar, dikili putlar ve gaybdan haber alma amacıyla falcılık yapma. Rics ayrıca başta Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'i olmak üzere birçok hadis mecmuasında yer alan hadislerde sözlük anlamlarıyla, özellikle maddî ve mânevî kirliliği ifade etmek üzere kullanılmıştır (Wensinck, *el-Mu'cem*, "rics" md.).

Arapça'da aşağılanmayı hak etmiş kişileri veya tiksinti uyandıran durumları nitelemek için kullanılan *rics* kelimesinin âyet ve hadislerde bazı nesnelere, davranışlara ve insan tiplerine nisbet edilmesinin sebebi, yetkin vasıflarla donatılıp üstün konumda tutulan insanın bazı durumlarda bu mertebesini korumaması ve bir âyetle işaret edildiği gibi (et-Tîn 95/5) kendisini "aşağıların aşağısı"na indirmesidir. Bu sebeple *rics*in yer aldığı âyet ve hadisler, söz konusu kötü nitelik ve davranışları insan psikolojisi açısından içgüç telakki edilecek biçimde tasvir ederek onurunu koruyan kişilerin bunlardan sakınması gerektiği mesajını vermektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Kâmus Tercümesi, II, 929; Zemahşerî, *el-Keş-şâf* (Kahire), I, 642; II, 49, 57-58, 87-88; III, 11-12; Beyzâvî, *Envârü't-tenzîl* (nşr. Abdülkâdir Arafât), Beyrut 1416/1996, II, 362; Reşid Rızâ, *Tefsîrû'l-menâr*, VII, 57; VIII, 43.

S. ZAFER KIZIKLI

RİDÂNİYE SAVAŞI

Osmanlılar'la Memlükler arasında
922 (1517) yılında yapılan
meydan savaşı.

Memlük Sultanlığı'nın sonunu hazırlayan ve Mısır'ın Osmanlılar'ın eline geçmesine yol açan savaş, Kahire önlerinde Matariye ile Cebelûlahmer arasında Ridâniye / Reydâniye denilen mevkiye meydana geldiği için bu adla anılır. Mercidâbık'taki ağır yenilginin ardından Memlükler'in ikinci direnişinin kırıldığı Ridâniye Savaşı, Osmanlılar'ın Kahire'ye girip Mısır üzerinde hâkimiyet kurmalarını sağlamıştır.

Mercidâbık Savaşı'ndan sonra sağ kurulan Memlük emîrleri, Kansu Gavri'nin ölümü dolayısıyla Memlük Sultanlığı'na onun Kahire'de nâib bıraktığı Tomanbay'ı seçtiler. Yeni sultan, bir süre Halep'te kalıp ardından Dimaşk'a ulaşan (29 Şâban 922 / 27 Eylül 1516) Osmanlı Padişahı Yavuz Sultan Selim'in Kahire'ye yürüme ihtimaline karşı süratle asker toplamaya ve şehir önlerinde müdafa hattı oluşturmaya çalıştı; bu arada Canbirdi Gazâlî kumandasındaki 5000 kişilik bir kuvveti Osmanlı harekâtı hakkında bilgi almak için Gazze'ye gönderdi. Gazâlî, Kahire üzerine yürüme konusunda tereddüt içinde bulunan Yavuz Sultan Selim'in muhtemel harekâtını önlemek maksadıyla Gazze dolayına geldiğinde Vezîriâzam Hadım Sinan Paşa'nın 4000 kişilik kuvveti onu karşılamak için harekete geçti ve Hanyûnus mevkiine yöneldi. Burada yapılan çatışmada (26 Zilkade 922 / 21 Aralık 1516) Gazâlî yenilgiye uğrayıp Kahire'ye döndü. Yavuz Sultan Selim de Memlük direnişinin kırılması sonucu Kahire'nin yolunun açıldığı kanaatine vardı ve buraya yürümeye karar verdi. Bazı devlet adamları ise Gazze'den itibaren Kahire'ye uzanan yolun tehlikelerinden, özellikle çölde kumluk arazideki sıkıntılardan ve susuzluktan söz ederek Kahire'ye gidilmesi fikrine karşı çıkıyordu. Ancak bu sırada yağan yağmurlar susuzluk tehlikesini bertaraf ettiği gibi çöl yolunda rahatça hareket etme imkânı sağladı. Gazze'ye gelen padişah (8 Zilhicce 922 / 2 Ocak 1517), buradan itibaren giri-

lecek olan Katya çölünden geçilirken Kahire'ye kadar olan güzergâhtaki konaklama yerlerini önceden tesbit ettirerek kılavuzlar gönderdi. Gazze'den Sâlihiye'ye kadar çölde sekiz konakta durulacaktı. Sinan Paşa, yanında Hayır Bey olduğu halde 8 Ocak'ta 6000 askerle önceden hareket etti. Padişah da ertesi günü buradan ayrılıp 11 Ocak'ta Arış'e ulaştı. Buradan Sâlihiye'ye doğru gidilirken zaman zaman Arap aşiretlerinin baskını ve yağmalama olayları cereyan etti. Bu arada Tomanbay'a bir elçi heyeti gönderilerek Osmanlı hâkimiyetini kabul etmesi halinde Mısır'ın idaresinin kendisine bırakılacağı ve seferden vazgeçileceği bildirildiyse de Memlük emîrleri buna karşı çıktıkları gibi Osmanlı elçilerini de katlettirdiler.

Osmanlı ordusu 26 Zilhicce 922'de (20 Ocak 1517) Hankin, ertesi günü Birketül-hac mevkiine ulaştı ve bu son menzilde yapılan yoklamada ordudaki asker mevcudu 20.000 olarak tesbit edildi. Ordunun yarısı daha önce doğu sınırlarının müdafaası için bırakılmıştı. Osmanlı kuvvetlerinin Kahire'ye yürüdüğünü haber alan Tomanbay, 20.000 askerle Kahire yakınlarında Âdiliye mevkiinde kazdırdığı siperlerle oluşturduğu savunma hattına geldi. Aslında Tomanbay, Osmanlılar'ı zorlu çöl yolculuğunun yorgunluğu henüz üzerlerinde iken Sâlihiye mevkiinde karşılamak istiyordu. Fakat emîrler, sağlam bir müdafa hattı kurup Osmanlı saldırısına karşı koymanın daha uygun olacağı konusunda ısrar edince bu düşüncesinden vazgeçti. Bu siperlere ayrıca İskenderiye ve Kahire Kaleşi'ndeki bazı topraklar getirildi, bir kısım ağır topraklar da kumlara gömülerek gizlendi. Kazılan hendek Mukattam dağından itibaren Nil nehrine kadar uzanıyordu. Bazı Osmanlı kaynakları hendeğin 4 mil uzunluğunda olduğunu, top sayısının 200'ü bulunduğunu belirtirse de bu sonuncu rakam şüphelidir. Memlükler'in amacı toprakları göstermeyerek Osmanlılar'ı sürpriz bir salvo ateşiyle karşılamak ve bunun yol açtığı karışıklıktan faydalanıp sert bir süvari saldırısı sonucu onları tamamen dağıtmaktı.

Osmanlı tarafı Memlükler'in bu planlarını esirlerden ve casuslardan haber aldı. Özellikle Osmanlılar'ın yanında yer alan ve daha sonra Mısır beylerbeyliğine getirilecek olan Memlükler'in eski Halep emîri Hayır Bey'in adamları ayrıntılı bilgiler getirdi. Bunun üzerine Osmanlı ordusu, doğrudan müdafa hattına saldırmayıp yandan dolaşarak Memlükler'i şaşırtma planı yaptı. Mustafa Paşa Anadolu askeriyle sağ kolda, Küçük Sinan Paşa Rumeli or-

dusu ile sol kolda, padişah ve kapıkulları merkezde olmak üzere saf bağlayan Osmanlı ordusu 28 Zilhicce 922 (22 Ocak 1517) sabahı (bu tarih kaynaklarda hicrî takvimdeki bir günlük oynama dikkate alınmaksızın 29 Zilhicce / 23 Ocak şeklinde hatalı olarak gösterilmiştir) harekete geçti. Vezîriâzam Sinan Paşa merkezde padişahın sağ tarafında, yeniçeri ağası Ayas Ağa yeniçerilerle sol tarafında bulunuyordu. Memlûkler, öncü atlı birliklerini ortaya çıkararak Osmanlı ordusunu topların bulunduğu müdafaa hattına çekmeye çalıştı. Osmanlılar da saflarını bozmadan buraya doğru ilerlemeye başladı. Fakat top menziline girmeden önce birden yön değiştirip Mukattam dağına doğru yürüyünce Memlûk ordugâhı karıştı. Hemen süvari saflarını buna göre düzenlemeye ve toplarını yan tarafa çevirmeye çalıştılar. Fakat bunu tam olarak sağlamaya fırsat bulamadan yandan dolaşan Osmanlı piyade birlikleri hafif topraklarla ve tüfek atışı ile Memlûk cephesini ateş altına aldılar. Topları kullanamayan Memlûk kuvvetleri, dağ tarafından gelen ve savaş düzeni alan Osmanlı alayları karşısında mecburen hendenekten çıkıp saflarını yeniden düzenledi.

Ridâniye denilen bu düzlükte Osmanlı topçu ve tüfekçileri yoğun bir ateş başlattı. Piyade yeniçeri tüfekçileri ateş açarak ilerledi. Memlûk sol kanadı bu sebeple dağıldı. Memlûkler develeri top ve tüfek ateşine karşı sürmek, ardına gizlenerek saldırmak istedilerse de ürken develerin geriye kaçması yüzünden bir kısım süvarileri ezildiği için bunu gerçekleştiremediler. Bu defa Tomanbay ve yanındaki emirler, bütün güçleriyle Osmanlılar'ın sağ kanadına yüklenip burada padişahın bulunduğu yeri hedeflediler. Bir rivayete göre Canbirdi Gazâfî idaresindeki Memlûk süvarisi bir hücumla Osmanlı hattını yarıp buraya yardıma gelen Vezîriâzam Sinan Paşa'nın üzerine saldırdı. Çatışmada yaralanan Sinan Paşa aldığı üç mızrak darbesiyle attan düştü ve hemen çadırına götürüldü, az sonra da hayatını kaybetti. Bir Memlûk kaynağında ise Tomanbay'ın, yanındaki Emir Allân ve Kertbay / Kurtbay ile birlikte Yavuz Sultan Selim'in bulunduğu yeri gözleyip yanındaki usta binicilerle saldırıya geçtiği, hatta Tomanbay'ın Sultan Selim sandığı Sinan Paşa ile teke tek çarpışıp onu atından düşürdüğü yolunda bir olaya yer verilir. Bu hadisenin doğru olma ihtimali zayıftır.

Sabah başlayıp fâsılalarla ve manevralarla yedi sekiz saat sürdüğü anlaşılan savaş sonucunda Memlûkler tamamen da-

ğrıldı. Çaresizlik içinde kalan Tomanbay cesaretle savaşmasına rağmen yanında kalan beş on emirle Kahire'ye doğru çekilmekten başka çare bulamadı. Daha sonra kaçan Memlûkler'in bir bölümü onun yanında toplandı. Bu 7000 kişilik kuvvetle Tomanbay ısrarla Osmanlılar'a karşı direnişini sürdürdü. Savaşta Memlûk kaybı 4000 dolayında idi; Osmanlı kaybının bundan biraz daha az olduğu anlaşılmaktadır. Savaşın ertesi günü Osmanlı ordularının Kahire'ye girişine izin verildi. Yavuz Sultan Selim ise Bulak tarafına geçti. Fakat 4-5 Muharrem 923 (27-28 Ocak 1517) gecesini Tomanbay yanındaki 7000 kişi ile ansızın Kahire'ye girip şehir içinde direniş başlattı. Üç gün boyunca sokaklarda Osmanlı askerleriyle halkın destek verdiği Tomanbay'ın kuvvetleri arasında kanlı çarpışmalar meydana geldi. Kahramanca direnen Tomanbay, Osmanlı kuvvetlerinin baskısı karşısında daha fazla dayanamayıp şehirden kaçtı. Böylece Kahire'de Osmanlı kontrolü sağlanmış oldu. Yavuz Sultan Selim de asayiş sağlandıktan sonra 23 Muharrem'de (15 Şubat) Kahire'ye girdi. Tomanbay'ın yakalanıp idam edilmesiyle (21 Rebîülevvel 923 / 13 Nisan 1517) Mısır'da tam anlamıyla Osmanlı idaresi kurulmuş oldu. Ridâniye Savaşı, Osmanlı ordusunun âni değişikliklere karşı farklı taktik uygulayabilme kabiliyetini göstermesi yanında ateşli silâhların etkili kullanımını da göz önüne serer. Memlûkler toplarının mevcudiyetine rağmen bunları kullanma becerisine sahip değillerdi. Daha önemlisi topu askerî harekâtlarının bir parçası olarak görmüyorlardı. Son derece mahir ve savaşçı atlı birliklerine karşılık onların yenilgisini hazırlayan temel faktör de artık devri kapanmaya yüz tutmuş bu savaş anlayışları olmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

İdris-i Bitlîsî, *Selîmşahnâme* (trc. Hicabî Kırılancığı), Ankara 2001, s. 322-337; *Silâhşor'un Fetih-nâme-i Diyâr-ı Arab Adlı Eseri* (haz. Selâhattin Tansel, TV içinde), sy. 18 (1961), s. 431-435; İbn İyâs, *Bedâ'i'ü'z-zühûr*, V, 145-149; Şükri-i Bitlîsî, *Selîmnâme* (nşr. Mustafa Argunşah), Kayseri 1997, s. 258-280; G. M. Angiolello, *Seyahatnâme* (Seyyahların Gözüyle Sultanlar ve Savaşlar içinde, trc. Tufan Gündüz), İstanbul 2007, s. 111-121; Keşfi Mehmed Çelebi, *Selîmnâme*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2147, vr. 94^a-104^b; Matrakçı Nasuh, *Târîh-i Sultan Bâyezîd Han ve Sultan Selîm Han*, British Museum, Add. 23586, vr. 155^b-162^a; M. Sanuto, *I Diarii di Marino Sanuto*, Venezia 1887, XXIV, 162, 165-166, 170-172; Haydar Çelebi, *Rûznâme* (Feridun Bey, *Münşeat* içinde), I, 484-485; *Ridaniye Fetihnâmesi* (i.e. içinde), I, 427; İbn Zünbül, *Vâkıfatü's-Sultân el-Gavri ma'a Selim el-Osmânî* (nşr. Abdülün'im Âmir), Kahire 1962, s. 34-58; Sücûdî Çelebi, *Selîmnâme* (haz. İbrahim Hakkı Çuhadar,

yüksek lisans tezi, 1988), EÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 82-89; Celâlzâde Mustafa Çelebi, *Selîmnâme* (nşr. Ahmet Uğur – Mustafa Çuhadar), Ankara 1990, s. 195-201; Sa'd b. Abdülmüteâl, *Selîmnâme*, TSMK, Revan Köşkü, nr. 1277, vr. 88^a-92^b; Adâ-i Şîrâzî, *Selîmnâme* (haz. Abdüsselam Bilgen, doktora tezi, 1988), AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 142-170; Çerkezler Kâtibi Yûsuf, *Selîmnâme*, TSMK, Hazine, nr. 1422, vr. 36^b-41^a; Hammer (Atâ Bey), IV, 212-214; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, 288-291; Selâhattin Tansel, *Yavuz Sultan Selim*, Ankara 1969, s. 146-168.

FERİDUN EMECEN

RİDDE

(الرِّدَّةُ)

Bir müslümanın
İslâm dininden çıkması anlamında
fıkıh terimi.

Sözlükte “dönmek; geri çevirmek, kabul etmemek” anlamlarındaki redd kökünden türeyen ridde ve irtidâd, fıkıh terimi olarak müslüman bir kişinin kendi iradesiyle İslâm dininden çıkmasını ifade eder. İrtidâd eden erkeğe mürtedd, kadına mürtedde denilir. Kur’ân-ı Kerîm’de aynı kökten türeyen kelimeler sözlük mânası yanında birçok yerde terim anlamıyla kullanılırken (M. F. Abdülbâki, *el-Mu’cem*, “rdd” md.) hadislerde de terim anlamıyla yaygın biçimde geçmektedir (Wensinck, *el-Mu’cem*, “rdd” md.). Klasik fıkıh literatüründe mürtede ait hükümlere dinden çıkmaya yol açan söz ve davranışlara göre farklı başlıklar altında yer verilirken irtidâdın unsurları ve cezası “ahkâmü'l-mürteddîn, kitâbü'l-mürtedd, kitâbü'r-ridde” gibi başlıklarla, bilhassa Hanefî kaynaklarında devletler hukukuna dair “kitâbü's-siyer” içerisinde “ahkâmü'l-mürteddîn” başlığı altında incelenir (İbn Rüşd benzer bir yaklaşımla konuyu “kitâbü'l-hurâbe” başlığıyla ele alır, bk. *Bidâyetü'l-müctehid*, II, 459). Dinden çıkmanın hukuk düzeni bakımından suç sayılması İslâm'dan önce de yaygın bir anlayış olup Yunanlılar ve Romalılar'da bu suça ölüm cezası verilmiş, Yahudilik'te taşlanarak öldürülme cezası öngörülmüştür (Tesniye, 13/6-10). Hristiyanlık'ta dinden çıkanlar için çeşitli dönemlerde ölüm ve aforoz gibi cezalar uygulanmış ve engizisyon mahkemeleri kurulmuştur.

Bir müslümanın İslâm dininin inanç esaslarını veya bu esaslarla sıkı bağı bulunan temel hükümleri tamamen yahut kısmen inkâr etmesi İslâm hukukçuları tarafından özel bir suç tipi olarak ele alınmış, hangi söz ve davranışların ridde suçu oluştura- cağı (bk. ELFÂZ-ı KÜFÜR; KÜFÜR), mürteddin İslâm'a dönmesi için alınacak tedbir-